

GEKNIPT VOOR DE ROL
Een theater-project
over racisme en discriminatie

theater-project

Cor Geljon, leraar aan een middelbare school, vakdidacticus aan de VU en theaterrecensent wil de lezer in deze bijdrage deelgenoot maken van zijn enthousiasme voor een theater-project met als thema racisme en discriminatie. Hij beschrijft hoe het project in elkaar steekt en welke overwegingen een rol spelen.

Inleiding

Oudere docenten denken nog wel eens met weemoed terug aan de tijd toen dat ene Javaanse meisje een bezienswaardigheid op school was, een leerling voor wie iedereen zich uitsloofde om het haar naar de zin te maken in dit koude land. Achteraf bezien was dat ook niet zo'n ideale situatie, maar ze was in elk geval minder zorgelijk dan de huidige. Al komen niet van alle scholen alarmerende berichten dat het slecht gaat tussen de verschillende bevolkingsgroepen, toch maken veel docenten zich ongerust over de wijze waarop sommige leerlingen over 'buitenlanders' praten en je hoeft er de kranten maar op na te slaan om te beseffen, dat die ongerustheid niet ongegrond is.

Als je dit probleem aan de orde wilt stellen in de klas, is een mogelijke keuze terug te grijpen naar de Tweede Wereldoorlog. Het kant-en-klare lesmateriaal, dat door verschillende instanties beschikbaar wordt gesteld, is meestal goed bruikbaar om de situatie uit die jaren

bespreekbaar te maken, maar het blijft moeilijk de link naar het heden te leggen.

Eén van de nieuwste projecten op dit gebied is een theater-project van de toneelgroep *Peter Pan* uit Den Haag.

Theater kan een zeer indringend medium zijn, omdat de persoonlijke betrokkenheid bij drama vaak veel groter is dan bij een verhaal of een verslag. Bovendien is de voorstelling ingebed in een lessenreeks, waarin naast informatie ook verwerkingsopdrachten voor de leerlingen zijn opgenomen.

Het spel

De geschiedenisleraar uit het toneelstuk *Geknipt voor de rol* (*Voll auf der Rolle*) van Leonie Ossowski wil zijn leerlingen confronteren met de verschrikkingen van het nazisme. Hij repeteert daarom met zijn klas een stuk over scholieren die in het Duitsland van 1940 een Joodse leerling verbergen.

De klas is niet echt enthousiast: het is te lang

geleden en het is niet hun probleem. De rollen zijn ook wat willekeurig verdeeld. Mettin, een Turkse jongen, speelt bijvoorbeeld een Hitlerjunge en de Joodse jongen moet gespeeld worden door iemand, die eigenlijk veel meer affiniteit heeft met degenen die de Joden in die tijd vervolgd. Het is ook deze jongen die een rolwisseling voorstelt: 'Die Turk moet de Jood spelen, die is toch geknipt voor de rol.'

Zelf speelt hij nu de Hitlerjunge en geleidelijk aan ontpopt hij zich ook buiten de repetities als iemand die sympathiseert met neo-fascistische ideeën. De anderen hebben aanvankelijk nogal wat moeite om hun plaats te bepalen in een situatie, waarin Mettin het slachtoffer dreigt te worden, maar de repetities gaan direct een stuk beter.

Als Mettin tegen zijn wil het land moet verlaten ontstaat er een situatie die griezelig veel lijkt op de scènes die ze repeteren. Ze verstoppen de jongen voor de vreemdelingenpolitie en voor hun neo-fascistische klasgenoot, die alle moeite doet om Mettin aan te geven. De omstandigheden dwingen hen en de leraar een duidelijke keus te maken. Aan het slot vallen op de laatste repetitie de te oefenen scène en de realiteit op een beklemmende manier samen.

Herkenning

Het is vaak moeilijk om met leerlingen van vijftien, zestien jaar naar een toneelvoorstelling te gaan. Veel gaat ze nog boven de pet en het jeugdtheater heeft meestal jongere kinderen als doelgroep.

Dit stuk is echter scholieren uit de derde, vierde klas van het voortgezet onderwijs op het lijf geschreven. De voorstelling biedt in hoog tempo een reeks boeiende scènes, waarin veel te lachen valt, maar waarbij de toeschouwer ook regelmatig de brokken in de keel voelt. Bovendien is de tekst doorspekt met een flitsend eigentijds jargon, dat op zichzelf al aanleiding is voor gepaste vrolijkheid.

Veel belangrijker is, dat *Geknipt voor de rol* de leerlingen zoveel identificatiemogelijkheden en herkenningspunten biedt, dat ze langzamerhand beseffen, dat ze naar een weerspiegeling van de werkelijkheid zitten te kijken met personages die ze eigenlijk al kennen: de gelijkhebberige schreeuwer, de actievoerder, de opportunist, de verschoppeling en vooral ook de

twijfelaar, die de meesten van hen zelf zijn.

Kijken vanuit vooroordelen

Op het eerste gezicht moet een dergelijke voorstelling wel een positieve werking hebben, maar het is bekend, dat goede bedoelingen ook een averechts effect kunnen hebben. Het is niet altijd zo, dat de toeschouwers zich met de beoogde personages identificeren en uitspraken die bedoeld waren om verfoeilijke meningen aan de kaak te stellen, zijn in bepaalde situaties wel eens met instemming begroet. Het succes van de Amerikaanse tv-serie *All in the Family* van enkele jaren geleden is daar een goed voorbeeld van. Uit onderzoek is gebleken, dat grote groepen conservatieve kijkers de serie hoog waardeerden, omdat de vooroordelen van Archie Bunker ook de hunne waren, terwijl anderen juist het vooroordeelbestrijdende karakter van de serie roemden. Zo zou je ook bij dit stuk vraagtekens kunnen plaatsen. De uitspraken van de leerling, die de Hitlerjunge speelt, zijn voor vriend en vijand zeer herkenbaar en het hangt er maar van af met welke instelling je die beluistert. Op veel scholen zal dit hopelijk geen probleem zijn, maar er zijn genoeg situaties denkbaar, waarin het allemaal niet zo eenvoudig ligt. Kun je met deze voorstelling uit de voeten? Moet er toch al niet een positieve sfeer in de klas zijn, wat doe je met allochtone leerlingen, hoe begeleid je de klas?

Peter Pan is met deze voorstelling niet over één nacht ijs gegaan. Het project werd voorbereid in nauwe samenwerking met het *Haags Anti-Racisme en Discriminatie Team*. Een uitvoerige documentatiemap bevat onder meer een aantal lessen ter voorbereiding op de voorstelling en informatief materiaal van de Anne Frank Stichting. In de eerste les wordt een videoband over 'Fascisme' en 'Goed en Fout' gedraaid, gevolgd door een nabespreking. In een volgende les werken de leerlingen met enkele scènes uit het stuk; de map geeft daarbij een reeks didactische aanwijzingen. Op de projectdag zelf speelt *Peter Pan* de voorstelling, waarna de acteurs in kleine groepen met de leerlingen aan de gang gaan met spelopdrachten en groepsgesprekken.

De ervaring leert dat leerlingen enige tijd nodig hebben om een project te verwerken. Binnen een week na de voorstellingsdag vindt een afsluitende les plaats, waarin de verschillende

facetten de revue passeren. In die les worden ook de parallellen met het hier en nu getrokken, voor zover dat nog niet gebeurd zou zijn. De map biedt ook voor deze les achtergrondinformatie.

Een goed doordacht project dus. Zorgvuldig voor- en nawerk van de leerkracht is echter een absolute noodzaak. De lesmap geeft de docent veel aanwijzingen en wijst ook op voorkomende moeilijkheden.

De afgelopen maanden heeft men met *Geknipt voor de rol* ervaring opgedaan op verschillende schooltypen. Waar het klimaat bij de aanvang van het project nog niet optimaal was, verbeterde dit in alle gevallen in de loop van de lessen. Toch kwam het enkele malen voor, dat een deel van het publiek tijdens de voorstelling duidelijke sympathie toonde voor de Hitlerjongen. In de nagesprekken echter bleken de reacties veel milder uit te vallen. De leerlingen betitelden zelf die toch wat beangstigende reacties als stoerdoenerij. Je zou je ook de vraag kunnen stellen of zij, zo uit de anonimiteit, zich toch niet wat aanpasten uit oogpunt van gewenst gedrag of onder druk van sociale controle.

Op scholen met een gemengde bevolking wordt het stuk het meest als actueel ervaren; de leerlingen uit de etnische groepen vereenzelvigen zich uiteraard direct met de Turkse jongen. Als zo'n groep erg klein is of als er slechts één of twee 'buitenlanders' in de klas zitten, bestaat het gevaar dat alle aandacht zich op hen gaat richten, waardoor ze zich bedreigd kunnen voelen. Ook in deze gevallen blijken de groepsbijeenkomsten na afloop van de voorstelling een broodnodige aanvulling die bijzonder goed werkt.

Het lijkt ook heel gewenst die allochtone leerlingen van tevoren en apart voor te bereiden op wat hun te wachten kan staan, want anders kan het nogal hard aankomen. In een uiterste geval kan het zelfs voorkomen, dat zo'n leerling vraagt de voorbereidende lessen of de nabespreking niet te hoeven bijwonen.

De acteurs hebben inmiddels al veel ervaring in het begeleiden van die nagesprekken. Het gaat er vooral om, dat de leerlingen voelen, dat iedereen door dit stuk op gelijke wijze wordt aangesproken.

Er komt na zo'n voorstelling heel wat los en

het is niet de bedoeling dat na het vertrek van de theatergroep zaken onder de tafel verdwijnen.

In het nagesprek met de docenten komt de follow-up aan de orde. In Den Haag helpt het Haags Anti-Racisme en Discriminatie Team ('tHardt) bij de nazorg, maar elders zullen andere instanties adviezen willen geven. Wie het project zelfstandig wil uitvoeren moet zich heel goed voorbereiden en er zich van bewust zijn, dat het uiteindelijk gaat om attitude-verandering.

Geknipt voor de rol is voor leerlingen ook een uitstekende kennismaking met theater. In combinatie met de voorbereidende lessen, de spel-oefeningen, die het thema invoelbaar maken en leerlingen confronteren met eigen handelen, en de nagesprekken vormt deze voorstelling een zeer bruikbaar project over racisme en discriminatie.

Geknipt voor de rol is een theater-project van Peter Pan Producties, Postbus 64601, 2506 CA Den Haag, tel. 070 — 521888. Leeftijd vanaf 14 jaar. Speelduur 90 minuten. Speelvlak 8 x 8 m.

De Anne Frank Stichting heeft een lijst opgesteld van theatergroepen in Nederland die een voorstelling hebben over vooroordelen, discriminatie, racisme, (neo)fascisme en antisemitisme. De lijst is bedoeld voor scholen, buurthuizen en andere geïnteresseerden die een activiteit willen opzetten rondom één van deze thema's.

De lijst vermeldt namen, adressen, telefoonnummers en doelgroepen. Daarnaast geeft hij een korte inhoud van alle voorstellingen. De lijst zal jaarlijks worden herzien.

Te bestellen bij de afdeling Voorlichting & Documentatie van de Anne Frank Stichting, Prinsengracht 263, 1016 GV Amsterdam, tel. 020 — 264533. Kosten f 2,—, excl. porto.